

Kněžna Alžběta Lukrecie a protireformace na Těšínsku (1625-1653)

I. část

Milan Šmerda

Reformace se na Těšínsku rozšířila v 16. století bez větších překážek podobně jako na většině slezského území. Na jejím přijetí měl zájem kníže i šlechta. Kníže Václav II. (1528-1579) se postaral o obsazování far stoupenci nového učení Martina Luthera, zformulovaného v augšpurské konfesi z r. 1556. Z Těšína vypudil řády františkánů i dominikánů a zabral rozsáhlé statky kláštera benediktnů v Orlové. Pro šlechtu protestanství znamenalo posílení jejich pozic vůči centrální moci, neboť se stalo ideologickým zázámím stavovství. Staré církvi připadla obrana monarchického principu a podpora úsilí panovníků o absolutní moc, od nichž si mohla slibovat navrácení ztracených statků i prestiže. Reformace přinášela však i hlubší prožívání křesťanské religiozity v širokých vrstvách, nejvíce zprvu v měšťanských kruzích, potom i na venkově. Dějepisci si dnes stále více uvědomují, že reformace a na ni navazující protireformace byly vyvrcholením sekulárního procesu christianizace Evropy a že vlastně až v tomto „konfesionálním věku“ pronikly křesťanské ideje vskutku do všech složek společnosti a staly se náplní jejich myšlení.¹ Přihlášení se k určitému ritu představovalo zároveň volbu politické orientace. S touto skutečností musil počítat každý vládce, který si chtěl trvale zajistit nějaké území.

Na Těšínsku se poklidný vývoj reformace zkomplikoval brzy po smrti Václava II., který dokázal za svého života prohosподаřit velkou část svého majetku a byl nucen odprodat panství frýdecké, frýštátské a bílské, z nichž se ustavila „menší stavovská panství“ – status minores. Jeho syn Adam Václav (1579-1617) byl v době otcovy smrti nezletilý a vládu v knížectví vykonávala proto jeho matka Kateřina Sidonie. Adam Václav se vlády ujal až v r. 1595, pokračoval však v nákladném způsobu života svých předchůdců a zabředl do dluhů. Snad proto se rozhodl věnovat vojenské dráze a zúčastnil se bojů v Uhrách. Zapletl se i do vysoké politiky ve sporu o císařský trůn mezi bratry Rudolfem a Matyášem.² Tehdy začal rozvažovat svoji konverzi ke katolictví. Podle některých svědectví jeho rozhodnutí bylo výsledkem údajně šestiletého zkoumání svědomí, jiní je přisuzovali zcela strážlivě kalkulaci. Nevyšla mu sice naděje na udělení lénem knížectví Opavského (získal je po své konverzi ke katolictví od císaře Matyáše v r. 1613 kníže Karel z Lichtenštejna), avšak velkým pokušením

byla možnost, že jako jediný katolík mezi slezskými knížaty mohl by být vybrán na úřad slezského vrchního hejtmana, tedy nejvyššího představitele státní moci ve Slezsku. Mezi luterány se tradovalo, že jeho konverze souvisela s jeho rozchodem s protestantským prostředím Těšína, k němuž došlo ze zcela soukromých příčin. Poznal prý v Olomouci manželku jistého ševce a když si ji přivedl do Těšína, setkal se zde se zcela odmítavým přijetím, ba pohoršením.³ V každém případě po zveřejnění svého přestupu v r. 1610 zahájil protireformační tažení proti evangelíkům, které odstraňoval z magistrátů měst, vyháněl evangelické kněze a odebíral jim kostely. Jako ukázka jeho proradnosti se často uvádí, jak si dal od těšínských měšťanů předložit privilegium, které jim udělil v r. 1598 a jež jim zaručovalo trvalost evangelického ritu v jejich kostele i škole. Vrátil jim je potom přestřížené a zbavené platnosti. Císař mu již v r. 1611 svěřil velení slezskému vojsku a v r. 1617 jej jmenoval i slezským vrchním hejtmanem. Netěšil se však z toho dlouho, již 13. července 1617 ho zastihla smrt.⁴

Další osud evangelíků na Těšínsku závisel na tom, jaký postoj k nim zaujme zatím nezletilý syn Adama Václava Bedřich Vilém (1617-1625). Zprávy o tom nevěštily nic dobrého. Otec se již za svého života postaral, aby syn kráčel v jeho stopách. V r. 1614 ho poslal studovat na jezuitské gymnázium v Mnichově. Náklady spojené s pobytem v bavorském hlavním městě vzali na sebe bavorský vévoda a španělský král. Očekávali, že pomoc, kterou mu poskytnou, přinese časem plody v odlehle heretické zemi.

Vzhledem k tomu, že kníže byl nezletilý a dlel v Mnichově, byla hned v r. 1617 ustanovena pro správu země poručnická rada. Tvořili ji tři muži, náležející k oporám katolicismu ve Slezsku. Na prvním místě to byl zmíněný opavský kníže Karel z Lichtenštejna, majitel panství Valtice a Herrnbaumgarten v Dolním Rakousku a Lednice na Moravě. Sňatkem s dcerou Jana Šembery Černoohorského z Boskovic získal panství Černá Hora a Úsov, k nimž v r. 1602 přikoupil Plumlov. Na dvoře císaře Rudolfa II., jehož byl velkým věřitelem, dosáhl úřadu nejvyššího hofmistra. Jako moravský zemský hejtman vedl obranu země proti sedmihradskému knížeti Štěpánu Bočkajovi v l. 1604-1606. Včas dokázal přejít na stranu perspektivního Matyáše,

který ho pak zahrnul svou přízní a přijal do své tajné rady. Druhým mužem v poručenské radě byl zemský hejtman opolsko-ratibořský hrabě Jiří z Oppersdorfu, jehož rod se dostal do držení Frydecka a představoval nejmocnější katolickou sílu v Horním Slezsku. Trojici uzavíral arcivévoda Karel, biskup vratislavský a brixenský, milovník umění a lovu. Tato poručnická rada přistoupila ihned k rekatolizaci svěřené země. Již v r. 1617 vydala nařízení, že evangelíci se mají z Těšína vyprodat a opustit město. Farní kostel byl přidělen katolíkům a z Polska byl povolán za faráře Matyáš Radzki.⁵

Nastoupený vývoj k rekatolizaci Těšínska přerušil však protiúder protestantismu. V r. 1618 defenestrací císařských místodržitelů v Praze propukl největší zápas stavovského a absolutistického principu ve střední Evropě, halící se do náboženského roucha. Čeští protestantští stavové byli v něm podporováni kromě stavů zemí Koruny české také stavy rakouskými a uherskými, sedmihradským knížetem Gáborem Bethlenem a větší částí protestantských říšských knížat. Za těchto okolností se ovšem kníže Bedřich Vilém nemohl vrátit do Těšína, kde pole opět ovládli protestanté. Farář Radzki musil odejít a magistrát i celá obec si na něho stěžovali 16. března 1619 u Královského vrchního úřadu (Oberamt), že se pokusil svými zákroky vypovídací dekret zvrátit. Stejně jako Těšín se katolických kněží zbavovaly i další obce: Skočov, Strumeň, Puncov, Děhylov (Dziegielów).⁶

V r. 1620 nacházíme knížete Bedřicha Viléma v doprovodu bavorského vévody Maxmi-liána, který se svým vojskem vytáhl do Čech, aby zasadil českému povstání rozhodující úder. Lze předpokládat, že se po jeho boku zúčastnil i bitvy na Bílé hoře, která zcela změnila mocenskou tvář střední Evropy. Těšínsko držel však ve svých rukou krnovský kníže Jan Jiří Hohenzollernský, který se svým vojskem ovládal celé Horní Slezsko a spojení do Uher. Císařská

armáda jej odtud vytlačila až v r. 1623. Ve druhé polovině toho roku se Bedřich Vilém mohl do Těšína vrátit a ujmout se vlády, neboť zároveň skončila platnost poručnické správy. Jeho příchod přinesl opět změnu církevní orientace, což se projevilo ve městech vrácením kostelů katolíkům. Avšak staré závazky odvolaly brzy knížete ze země. V dalekém Nizozemí se tehdy španělský král pokoušel pokořit Generální stavy vojenskou ofenzivou a jeho armáda uvízla při obléhání pevné Bredy. Bedřich Vilém nemohl odmítnout výzvu k účasti a v lednu 1625 se s ozbrojeným doprovodem vypravil do Nizozemí. Když byla Breda Španěly dobytá (předání klíčů od města zachytil Velázquez na obraze „Vydání pevnosti Breda“), kníže se mohl vydat na zpáteční cestu. V Kolíně nad Rýnem se však nakazil morem a 19. srpna 1625 na hospodě zemřel.⁷

O nástupnictví po Bedřichu Vilémovi se rozhořel právní spor. Bedřich Vilém ve své závěti určil za svoji dědičku svoji sestru Alžbětu Lukrecii s odvoláním na privilegium krále Vladislava Jagellonského z r. 1498. Podle něho se udělovalo tehdejšímu knížeti Kazimírovi a členům jeho rodu obou pohlaví dědické právo na Těšínské knížectví až do čtvrtého kolena. Toto privilegium potvrdil naposled i císař Matyáš, když přijímal hold slezských stavů ve Vratislavi v r. 1611. Přesto dědické nároky na Těšínsko vznesl kníže z Lobkovic a vzápětí i císař Ferdinand II., který Těšínské knížectví považoval za spadlé léno České koruny a hodlal je předat svému nejstaršímu synovi, budoucímu císaři Ferdinandu III.⁸ Vznikla dosti dramatická situace, když císař vyslal do Těšína presidenta Slezské komory Karla Hanibala purkrabího z Donína (von Dohna), aby převzal jeho jménem knížectví do císařské správy. Dohna dorazil do Těšína 18. září 1625, ale Alžběta Lukrecie ho předešla. Přijela z moravských statků svého manžela Gundakara z Lichtenštejna již 12. září, přijala hold těšínských stavů a měst, zapečetila veškerý movitý majetek a ujala se výkonu vlády. Dohnovi stavové předložili neznámé mu privilegium krále Vladislava a ten byl nucen je vzít na vědomí, i když stavům přesto vytkl ukvapené holdování. O celé záležitosti jednala pak císařská tajná rada ve Vídni 2. října 1625. Gundakar z Lichtenštejna byl vyzván k předložení originálu privilegia. Ten byl uznán za pravý, ozvaly se jen námitky, že čtvrtým kolenem byl právě Bedřich Vilém.⁹

Podstatou sporu o nástupnictví po Bedřichu Vilémovi byla otázka, zda Těšínské knížectví mělo alodiální (dědičný v daném rodu) charakter nebo bylo lénem České koruny. V prvním případě bylo dědění v ženské linii nezpochybnitelné. V zahájeném soudním procesu hájil císařovy zájmy známý slezský právník a historik

Jakob Schickfuss.¹⁰ Ten prosazoval názor, že Těšínské knížectví bylo vedeno v lenním katastru. Zemřel sice v r. 1637, ale soud přijal jeho stanovisko a 29. prosince 1638 rozhodl, že kněžna podrží vládu a užívání knížectví až do své smrti, potom však knížectví připadne českému králi. Vinu na tomto rozhodnutí ve prospěch císařského absolutismu měl spor o vládu v knížectví mezi oběma manželi – Alžbětou Lukrecií a Gundakarem z Lichtenštejna. Pozadí a průběh tohoto sporu osvětluje jejich korespondence, která je uložena v archivech rodu Lichtenštejnů ve Vídni a ve Vaduzu. Zpřístupnil ji z velké části rakouský historik Thomas Winkelbauer ve své monografii o Gundakarovi z Lichtenštejna.¹¹ Celá jedna kapitola je v ní věnována vztahu obou manželů, který ovlivnil řešení sporu o Těšínsko.

Manželství obou knížecích partnerů bylo uzavřeno pod patronací císařského dvora a zřejmě v režii Karla z Lichtenštejna. Ten byl císařem Matyášem jmenován poručíkem nezletilého Bedřicha Viléma 18. srpna 1617 a již 30. prosince 1617 se císařovna Anna obrátila doporučujícím dopisem na sedmnáctiletou slečnu Alžbětu Lukrecii. Dověděla se prý, že pan Gundakar z Lichtenštejna k ní chová „*neobyčejnou lásku a náklonnost*“ a je odhodlán dát jí slib manželství. „*Je starobylého vznešeného původu a jeho zřejmé kvality jsou vysoce chváleny*“. Může tedy se stejnou „*afekcí*“ přijmout jeho námlovu. Alžběta Lukrecie se rychle vpravila do určené jí role. Napsala již 16. ledna 1618 jako „*zarmoucený siroteček*“ („*ein betruertes Waislein*“) svému poručíkovi Karlu z Lichtenštejna dopis, v němž ho požádala, aby mohla bydlet u jeho manželky Anny Marie, rozené Šemberové z Boskovic, protože „*v tomto mém zarmouceném stavu a osamění mi čas připadá klopotný a chvíle příliš dlouhá*“.¹²

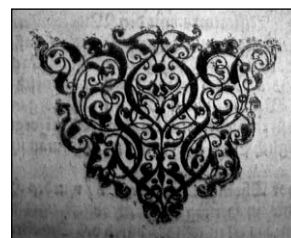
Svatbu připravil Karel z Lichtenštejna a těšínský vládní rada Friedrich von Cardinal, dvořan knížete Adama Václava.¹³ Karel z Lichtenštejna navrhl císaři 23. února 1618 stanovit termín svatby brzy po velikonocích. Svatební smlouva byla podepsána 22. dubna 1618 na zámku v Lednici bratry Gundakarem, Karlem a Maximiliánem z Lichtenštejna, dále Wolfem Siegmundem z Losensteinu a Pavlem Jakubem ze Starhembergu. Svatba byla vypravena s velkým nákladem.

Kníže Gundakar z Lichtenštejna (nar. 30. ledna 1580) si bral osmnáctiletou Alžbětu Lukrecii (nar. 1. června 1599) jako zralý 38letý muž. Měl za sebou manželství s hraběnkou Agnes z Východního Fríska dcerou luterána hraběte Enna z Východního Fríska. Ta se mu ve všem podřizovala a po sňatku v r. 1604 konvertovala ke katolictví v r. 1607. Zemřela v r. 1616

ve věku 32 let. Manželovi zanechala čtyři dcery a syna Hartmanna.¹⁴ Zdá se, že Alžběta Lukrecie vstupovala do manželství s vdovcem starším téměř o dvacet let bez velkého nadšení, ale alespoň v prvních sedmi letech plnila úlohu poslušné manželky. Žila s ním na jeho statcích v Dolním Rakousku a na Moravě. Gundakar z Lichtenštejna vlastnil z otcovského dědictví panství Wilfersdorf a Ringelsdorf. V r. 1622 mu císař prodal s ohledem na jeho zásluhy panství Moravský Krumlov (s městy Mor. Krumlov a Ivančice a s městečky Hostěradice, Rouchovany a Prosiměřice), zabavené Pertoltu (Bernardu) Bohobudovi z Lipé, a panství Uherský Ostroh (s městečky Kunovice, Hluk, Nivnice a Hroznová Lhota), zabavené Janu Bernardovi z Kunovic, bývalým členům moravského direktoria za povstání v l. 1619/20. Lichtenštejn je zaplatil ve znehodnocené měně, jak bylo tehdy obvyklé, přibližně za desetinu předválečné hodnoty.¹⁵ Z manželství s Alžbětou Lukrecií se narodila 11. srpna 1621 dcera Marie Anna (Mariana, vdala se v r. 1652 za hr. Jindřicha Viléma Schlicka, zemřela r. 1655). 27. prosince 1622 se narodil syn Ferdinand Jan (oženil se r. 1650 s hr. Dorotou Lodronovou, zemřel v r. 1666) a 8. března 1625 se narodil druhý syn Albert, který však zemřel již r. 1627.¹⁶

Brzy potom, když přišla zpráva o smrti Bedřicha Viléma, Alžběta Lukrecie opustila svého manžela i kojence Alberta, aby se ujala po bratrovi vlády v Těšínském knížectví. Z korespondence manželů vysvítá, že jejich názory na tento čin se naprosto lišily a že kněžna využila zároveň této příležitosti k faktickému odchodu od manžela. Gundakar odjel 10. září 1625 od císařského dvora na moravský zemský sněm a odtud do Těšína na švagrův pohřeb. Chtěl si pak odtud přivést manželku, jenže ta mu řekla, že mu vládu v Těšíně nepředá, „*raději ztratí svůj život*“. Jak napsal 20. ledna 1626 Ottovi Nostitzovi, vicekancléři Českého království pro záležitosti Slezska a Lužice, jeho manželka byla pod vlivem našeptavaček (jmenoval jistou Seiderstorferovou, Hedviku Kretnerovou a Annu Vartovskou, zřejmě ženu knížecího hofmistra). Zdá se, že jejich snahou bylo nepřipustit, aby se v zemi dostal k moci horlivý katolický konvertita, neboť kněžna, jež v prvních letech svého života vyrůstala v protestantském prostředí, byla v náboženských otázkách velmi tolerantní. Diference s manželem v náboženské otázce se projeví hned po jejím nástupu k vládě. Již 29. září 1625 psala Gundakarovi z Těšína, že jí radil za pobytu v Těšíně, „*aby své svědomí nezatížila kvůli náboženství*“. Ona však trvá na svém názoru, že „*nechce vládnout svému lidu tyran- sky*“, a proto mu nezakáže luteránské pohřby. Gundakar, tehdy ještě císařský nejvyšší hofmistr,

Ilustrace ze Schickfusovy kroniky Sbírký Muzea Těšínska

Tolar vydaný za vlády Alžběty Lukrecie, avers a revers
Sbírký Muzea Těšínska

jí odpověděl 19. října 1625: „K tomu Vás znovu prosím, pro lásku, kterou jsme navzájem spojeni, poručím Vám to také jako Váš manžel, jehož jste povinna poslouchat ve všech náležitých věcech, abyste nepovolila v náboženských záležitostech stavům, městu a poddaným komorních statků nic nového nebo více, než co měli a užívali za vlády Vašeho zesnulého pana bratra“.¹⁷

Gundakar byl již ochoten k ústupkům a žádal alespoň o spoluvládu v knížectví. Aby dal svému požadavku větší důraz, obrátil se na císaře Ferdinanda II., který 25. března 1626 Alžbětě Lukrecii nařídil „připustit svého manžela k vládě (avšak nikoli svým, nýbrž jejím jménem, jak je to právem a zvykem při manželském poručnictví)“. Císař zároveň připomenul, že jde jen o zatímní správu a že i nadále trvá na svém stanovisku, že Těšínské knížectví spadlo na Českou korunu. Císařova intervence však situaci ještě přiosťřila. Když Gundakar 23. dubna 1626 přišel do Těšína, manželka ho ani neuvítala a nepřijala a v dalších dnech svým lidem od lokajů nahoru zakázala jakkoliv mu sloužit. Gundakar se dověděl, že když jeden mladý pisář napsal na písemnost adresovanou jemu titul „kníže v Těšíně a Velkém Hlohově“, dala ho zbít. Prý se vyjádřila, že pokud jí císař přikáže, aby Gundakarovi odstoupila vládu, pak chce raději ukončit život. Její radové mu ani neoznámili obsah kněžniny odpovědi na císařský rozkaz, jeden dokonce dodal, že se na to může doptat ve Vídni. „Načež při takovém špatném zacházení a po tolika měsících trpělivého čekání na tak posměšnou a odmítavou odpověď rozlobil jsem se a prohlásil, že moje manželka je prázdná lehkomyšlná žena a není hodna toho, aby stála po mém boku, neboť nejenže se mnou tak dlouho posměšně jednala a nedbala veškerého mně před Bohem náležejícího respektu, ale také nechce být poslušna rozkazu Jeho veličenstva, jako své zeměpanské nadřazené vrchnosti, který je uměřený a argumenty dobře vysvětlený a je v něm také upozornění na vše, co by jí mohlo být ke škodě.“ Hofmistryně Anna Vartovská mu prozradila, že radové kněžnu nabádali, aby se císařskému rozkazu podřídila, ona to však odmítá, že „pokud bude mít oči otevřené, vládu mu nepředá“. Gundakarovi tak nezbylo než odjet a požádat císaře, aby dal svůj rozkaz skutečně provést. Císař 23. července 1626 pověřil Karla Hanibala purkrabího z Donína, aby neshody mezi oběma manželi urovnal. Gundakar toho využil ke kroku, který mu vskutku mohl přinést vítězství. Přes Ottu Nostitze chtěl dosáhnout, aby v případě, že vyjednávání s kněžnou ztroskotá, císař pověřil Dohnu svolat těšínské stavy a rady a po přečtení císařova rozkazu z 25. března je napomenout, „aby nás

radové a stavové uznali jako manželského poručníka naší manželky, složili nám přísahu a při vládnutí nám projevíli veškerou poslušnost pod hrozbou ztráty milosti Její císařské výsosti a svých privilegií.“¹⁸

Gundakarův spor s Alžbětou Lukrecií tím vyvrcholil a přiblížil se asi svému rozuzlení, avšak tomu zabránil nový zášleh trvající třicetileté války, který zasáhl i Těšínsko jako průchozí zemi mezi Slezskem a Uhrami. V srpnu 1626 vpadl do Slezska se svým vojskem hrabě Arnošt z Mansfeldu a dánský sbor pod vévodou Janem Arnoštem Sasko-Výmarským. Jejich záměrem bylo dosáhnout spojení s Gáborem Bethlenem v severních Uhrách a společně pak udeřit na Vídeň. Ve vojsku protihabsburské koalice sloužilo i mnoho českých emigrantů a obyvatelé Slezska je přijímali raději než vojsko císařské. Některá města se jim otvírala bez boje a poukazovala pak na slabost císařských oddílů, které je měly chránit. Ve Slezsku ležel totiž jen pluk purkrabího z Donína. Mansfeld rozmístil své posádky do Opavy, Krnova, Hlučína, Bohumína, Těšína aj. Pro velitele císařské armády Albrechta z Valdštejna to bylo podnětem k svolání k armádě z 29. srpna 1626, v němž vyhlášoval, že mnohá města a obce ochotně nepříteli otvírala brány, pomáhala mu a mnozí lidé se k němu dokonce přidali. Valdštejn nařídil takové zrádce pobít a zpronevěřilá města vypálit.¹⁹

Mansfeldovo vojsko dorazilo 27. srpna 1626 do Fulneku, kde se spojilo s Dány. Odtáhlo pak přes Nový Jičín, Hranice a Kroměříž k Uherskému Hradišti, odkud dosáhlo 4. září Trenčína. Dánské vojsko zatím upevňovalo své pozice na severní Moravě a ve Slezsku. Nacházelo přitom podporu u místních obyvatel, zejména Valachů. Jan Adam z Víckova se vrátil do země a se svými Valachy obsadil 3. října hrad Lukov. U Opavy a Krnova se Dánům dařilo verbovat vojsko a posilovat své oddíly. Když byl proti nim vyslán do Slezska sbor pod velením hr. Montecuccolliho a purkrabího z Donína, byl poražen. Dánové podporovaní Valachy dobyli Hranice, Přibor a Brušperk a zmocnili se i Frýdku a Bruntálu. Jen hukvaldští Valaši zůstali věrni císaři a také Uničov odolal dánskému obléhání.²⁰

V Horních Uhrách došlo však mezi veliteli protihabsburské armády k rozporům. Rozhořčený Mansfeld opustil 10. listopadu tábor a vydal se do Benátek. Cestou zemřel v Bosně a za čtrnáct dní po něm zemřel i Jan Arnošt, vévoda Sasko-Výmarský. Bethlen pak v Bratislavě uzavřel 28. prosince 1626 s císařem mír. Velení opuštěného vojska se ujal plukovník Jáchym Mitzlaf, který od Bethlena získal slib, že na jaře opět vytrhne do boje, jestliže se mu dostane od západních spojenců pomoc v penězích i mužstvu. Mitzlaf potom

před Vánoci r. 1626 převedl asi 4 000 mužů Jablunkovským průsmykem na Těšínsko a dále do Slezska.

Dánové drželi celou severovýchodní Moravu, Opavsko a část Horního Slezska. Přes zimu doplnili své oddíly až na 12 000 mužů. Při verbování jim vydatně pomáhal český emigrant Jan z Bubna. Na jaře však přišlo zklamání, když Bethlen nesplnil své sliby a posílený Valdštejnův sbor přešel do ofenzivy. Dobyhl Krnov a odtáhl ke Kozlí, kde měl Mitzlaf hlavní stan. Posádka se 10. června 1627 vzdala. Valdštejn propustil všechny emigranty až na Václava Bítovskeho, který byl v r. 1628 popraven v Brně. Když 29. července 1627 kapitulovala Opava, byl dánský odpor zlomen. Valdštejn pak odtáhl k dalším bojům do Německa. Následovala tvrdá pacifikace zpronevěřilých měst a vzbouřených vsetínských Valachů.²¹

Také pro Slezany nastaly zlé časy. Vláda je obvinila ze zrady a z dorozumívání s bývalým králem Fridrichem Falckým. Tresty postihly nejvíce Horní Slezsko, kde případy napomáhání nepříteli byly nejčastější. Použilo se podobného postupu jako dříve při trestání poražených českých a moravských stavů. Byly zahájeny fiskální procesy s provinilci, po nichž následovaly konfiskace majetku. Znamenalo to likvidaci řady dosavadních ochránců protestantismu. Karel z Lichtenštejna využil této příležitosti k téměř úplné výměně vedoucí vrstvy na Opavsku, jež se dosud právně nepočítalo ke Slezsku a nebylo tedy chráněno saským akordem. Výsledkem bylo dokonání rekatolizace téměř veškerého obyvatelstva.²²

Situace v Těšíně po Mansfeldově vpádu a potom po vytlačení dánského vojska byla složitá. Svědčí o tom zážitky těšínského děkana Wojciecha Gagatkowského, Poláka původem ze Živce, který v r. 1626 musil uprchnout před Mansfeldovým vojskem do Polska. Teprve v r. 1628 mohl pod ochranou purkrabího z Donína vystupovat v Těšíně s větší autoritou. Rozezlen vzdorem měšťanů obrátil se důrazně na městskou radu a jeho dopis se stal nejstarší polsky psanou písemností na Těšínsku.²³

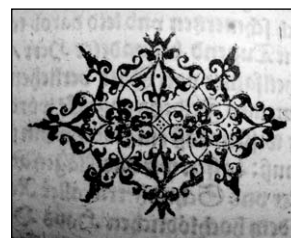
I na Těšínsku byla obviněna řada osob z nadřzování nepříteli a účasti při jeho vpádu. Většina jich se snažila uniknout trestu předložením svědectví, že v době okupace země nepřitelem se zdržovali mimo zemi.²⁴ Mnozí z protestantské šlechty se však nevyhnuli konfiskaci majetku. Svědčí o tom rozhodnutí Dvorské komory z října 1631, z něhož vyplývá, že kníže Gundakar z Lichtenštejna měl být alespoň částečně odškodněn dlužními úpisy některých osob a také „zbytkem těšínských konfiskací“, protože převzal na svá

panství Moravský Krumlov a Uherský Ostroh jisté císařské dluhy.²⁵

Kněžna Alžběta Lukrecie se patrně musila při vpádu uchýlit do ústraní, ale od počátku r. 1627 nacházela se již v Těšíně. Gundakar jí 12. února 1627 zval k sobě, kněžna však 1. března z Těšína odpovídala, že v přítomné době nemůže přijet do Rakouska, protože je po většinu času chorá a nemůže také ponechat své ubohé poddané na holičkách. Žádala jen manžela, aby k ní poslal jejich šestiletou dcerku Marianu, což však Gundakar ze své „patria potestas“ odmítl. Napsal jí 28. prosince 1627 z Moravského Krumlova, že „jako manžela je jeho přátelské přání, ale jako jejího těla Bohem stanoveného pána vlastně rozkaz, neboť se nesluší, jak se dlouho dělo, abyste se zdržovala vzdálena ode mne, ale Vám jakožto mé manželce se sluší jít za mnou jako za svou hlavou...“ Dověděl se, že prohlásila, „že nikdy více nechce přijít do Rakous“ a „jak málo miluje oheň vodu, tak prý Vaše milost mne nikdy nemilovala“.²⁶ Kněžna nato svoji hořkost vylila v listu datovaném 30. prosince 1627 z Těšína. Vyčetla manželovi, že si ji vzal jako knížecí slečnu, ale ani v nejmenším s ní podle toho nezacházel. Týkalo se to jak ošacení, tak jídla a pití. Jednalo se s ní hůře než se služebnou. Gundakar opatřil dopis vlastnoručními poznámkami. Podle něho Alžběta Lukrecie vedla přece kuchyni a sklep. Držel jí k službám šlechtickou hofmistryni a urozenou slečnu a zpočátku jí dával i peníze, které však ona nedávala hofmistryni, ale „špatným lidem“, na které se upnula a kteří ji podváděli. Přestal jí proto peníze poskytovat a nařídil účetnímu, aby vše, co bude žádat, sám zaplatil. Kněžna mu také vytkla, že ji několikrát zbil. Gundakar oponoval: „Jen jednou“ a později tuto poznámku přeškrtl. Přes všechny výčitky se v tomto dopise objevily náznaky změny v kněžnině postoji. Napsala manželovi, že jeho přítomnost by jí nebyla proti mysli a že se bude řídit jeho radami. Gundakara to zřejmě zaskočilo a reagoval podrážděnou poznámkou: „Opak je pravdou, vždyť v Těšíně s námi jednala tak špatně, jako bychom byli jejím služebníkem a nikoli jejím pánem a manželem, takže se cítíme nemohli zůstat; naproti tomu odmítla přijít k nám a píše to takovými slovy, jako kdyby byla mojí paní a já jejím sluhou, jemuž ona činí milost, že on může být v její přítomnosti.“ Skutečně na Gundakarovu novou výzvu, aby se k němu dostavila do Moravského Krumlova, kněžna opět odpověděla 23. ledna 1628, že nemůže pro svůj zdravotní stav a ohledy na ubohé poddané.²⁷

Písemně zachycená kontroverze mezi kněžnou a knížetem z přelomu let 1627²⁸ vrhá světlo na rozpory uvnitř jejich manželství. Zdá se, že

Ilustrace ze Schickfusovy kroniky. Sbírkou Muzea Těšínska

Znak Těšínského knížectví

šlo o odlišnosti nejen povahové, ale také kulturní. Proti hospodárnému a někdy i lakotnému Gundakarovi Alžběta Lukrecie jednala ve finančních záležitostech velkoryse a nechtěla se omezovat při projevech přízně ke svým oblíbencům. Peníze nejen snadno vydávala, ale také vypůjčovala. Po její smrti se zjistilo, že knížecí dluhy z l. 1592-1653 dosáhly téměř 20 000 tol. A pocházely většinou z půjček od měšťanů a těšínské obce za vlády Alžběty Lukrecie.²⁹

Přes toto všechno dorozumění mezi manžely se přece jen přiblížilo, když kněžna onemocněla neštovicemi a po jejím uzdravení

v květnu 1628 ji Gundakar navštívil. Mezi oběma došlo konečně k dohodě o vládě nad Těšínským knížectvím. Jednání pak ještě pokračovalo s některými peripetemi, ale 25. ledna 1630 došlo k oficiálnímu ujednání mezi Gundakarem a kněžninými vyslanci na zámku ve Wilfersdorfu. Gundakar dal slib, že po převzetí vlády nevznese vlastnické nároky na Těšínské knížectví, pokud bude žít jeho manželka, její děti nebo právoplatní dědicové. Vládu bude vykonávat nikoli jako dědičný pán, ale jako manželský poručník, a to s vědomím manželky a s radou těšínských radů. Obvyklé expedice v těšínské kanceláři se měly vyhotovovat jeho jménem, avšak privilegia, confirmace a rozhodnutí zemského soudu jménem obou manželů. Kněžna smlouvu ratifikovala v Těšíně 19. března 1630.³⁰

Na změnu kněžnina postoje k manželským nárokům zapůsobilo nejen onemocnění v r. 1628, ale nepochybně i zesílení císařovy moci a autority. Před postupující bavorskou armádou vedenou Tillym a císařskou vedenou Valdštejnem dánské vojsko bylo zatlačeno na ostrovy a král Kristián IV. Byl v r. 1629 nucen uzavřít v Lübecku mír. Říši pevně ovládala stále rostoucí Valdštejnova armáda a císař u vědomí své síly vydal 6. března 1629 restituční edikt, kterým se měly katolické církvi navrátit statky zabrané jí po r. 1552 (po uzavření dohody mezi katolickými a protestantskými stavy na sněmu v Pasově v r. 1552). Zesílení panovnickovy moci pocítili brzy i protestanté na Těšínsku, kde císařský majestát reprezentoval velitel vojenského sboru Karel Hanibal purkrabí z Donína. Ten vydal již 13. září 1628 nařízení, že evangelické kostely mají být

uzavřeny a evangeličtí kazatelé a učitelé vypovězeni. Kněžna Alžběta Lukrecie nemohla zůstat za těchto okolností stranou, třebaže se až dosud snažila uchovat v zemi náboženský statut, který připouštěl přijímání do městských práv a dosazování do úřadů pouze katolíků. Stejně tomu mělo být s přijímáním do cechů a k učení řemeslům. Samozřejmě to platilo také o členství v náboženských kongregacích. Statut byl podepsán knížecím kancléřem Maximiliánem Pröklem, pánem na Horní Suché a Bažanovicích. Nebyl sice tvrdě prosazován, vyvolal však přece vlnu náboženské emigrace.³¹ Ta ostatně začala dlouho před tím. Již v r. 1627 se uchýlil s bílským pánem Janem Sunegkem do Budatína v Uhrách kněz Jiří Tránovský – Tranoscius. Jeho kancionál Cithara Sanctorum, vytištěná poprvé v Levoči r. 1636 (rok před jeho smrtí), se stala trvalým vkladem do česko-slovenské vzájemnosti. Ve zpěvníku nacházíme několik básní z pera pastorů a učitelů pocházejících rovněž z Těšínska.³²

Bezprostřední reakcí na vydání statutu kněžny Alžběty Lukrecie byla píseň „Lament těšínských měšťanův, kteřížto pro pravdu Boží od svých statkův pryč do jiných krajův jíti museli, složený od jednoho vyhnance pro evangelium sv. Ao 1629.“³³ Lament obsahuje vlastně dvě písně, první má 83 slok, druhá 26 slok a uvádějí se k nim tehdy známé nápěvy. Autor první hledá příčinu nuceného odchodu a nachází ji v kancléři Pröklovi:

(16. sloka)

*Ó Těšine, Těšine, s tebou se loučíme,
všemohúcímu Bohu tebe poručíme.*

(17.) *I tebe také, kněžno, paní, paní naše,
Bohu již poručíme v tomto smutném čase.*

(18.) *Nevědúc toho smutni, kdo toho příčina,
že my, tvoji poddaní, musíme z Těšina.*

(19.) *Ježto jsme milosti tvé vždy poslušni byli
a nikdy, jak živi, jsme se neprotivili,*

(20.) *Než ve vsí poddanosti, také poslušnosti
zůstávali jsme vždycky hned od své mladosti.*

(21.) *Ó Prökli, pane Prökli, snads toho příčina,
Že knížecí poddaní musejí z Těšina;*

(22.) *Ježtos nás měl chrániti a opatrovati
a jako pastýř ovce ve všem zastúpiti.*

(23.) *Ty si pak jinak nemohl se uspokojiti,
než tím, žes nás z Těšina kázal zvyháněti.*

(24.) *Nebs svými pomocníky vždycky usiloval,
Ve dne i také v noci o tom praktikoval.*

(25.) *Ale nechti kdokoli jest toho příčinu
My to vše poručíme smutni Hospodinu.*

Autor neodsuzuje ani císaře a spíše dává tušit strůjce vyhnání mezi níže postavenými hodnostáři:

(64.) *Ó Ferdinande, slavný císaři, náš pane,
Kdo jesti k tomu radil, aby nás poddané*

(65.) *Kázal z země vyhnati a vypovídati,
z nás, tvých věrných Slezáků, sirotky sdělati.*

Druhá píseň je lyrickou oslavou rodné slezské země a vyjádřením bolesti z rozloučení s ní:

(18.) *Bůh ti žehnej, úrodná naše slezská země,
z tebeť se smutně s pláčem bere slezské plémě.*
(R.) *Bůh ti žehnej, matko milá, všaks příznivá byla,
Nás bohatě a štědře dost dlúho živila.*

Úloha Gundakara z Lichtenštejna při vydání statutu není známa, lze jen předpokládat, že nebyla jen pasivní. O tom, jaké byly osudy statutu a jeho působení nás informuje až pozdní zpráva z počátku sedmdesátých let 17. století. Stal se tehdy předmětem ostré kontroverze, když do Těšína přišli jezuité a náboženský statut z r. 1629 se stal v jejich rukou hlavním argumentem k osočování správy komorních statků z liknavosti v náboženských věcech. Patrně z iniciativy jezuitů zemský hejtman Jiří Fridrich Laryš ze Lhoty a Karviné si vyžádal jeho německý a český opis z České dvorské kanceláře a císař Leopold I. Jej hejtmanovi poslal 5. prosince 1671.³⁴ Komorní regent Abraham von Eck byl nucen vysvětlovat Slezské komoře ve Vratislavi v listu z 18. srpna 1672, že statut byl sice vydán na žádost tehdejšího těšínského magistrátu, který byl již katolický, „*když se však zpozorovalo, že jej nelze uvést v život vez hospodářského zhroucení města, zůstávalo vše při starém a nepřišel v užívání*“. Když pak magistrát zvolil za purkmistra nekatolíka Ondřeje Vildu, nyní (1672) již katolíka Andrease Wildeho von Lindenwiese, kněžna si privilegium (statut) vyžádal zpět, „*řkouc, že oni sami do něho udělali díru*“ (tj. že tímto činem narušili jeho právní závaznost). Později statut odvezl i s jinými věcmi Jan z Lichtenštejna (snad syn Alžběty Lukrecie Ferdinand Jan) a vrátil do Těšína jen kopii. Statut tedy nevstoupil za života kněžny v platnost, uzavřel svůj rozklad Abraham von Eck.³⁵

Regent v r. 1672 zřejmě snižoval význam statutu ve snaze vyrazit katolické straně zbraň z ruky, avšak z reakce postižených protestantů po vydání statutu je možno soudit, že poměry se pro ně stávaly těžko snesitelné. Přispívala k tomu i změna v řízení knížectví, když se do jeho správy protlačil Gundakar z Lichtenštejna na základě smlouvy z 19. března 1630. Horlivě se chopil reformy vnitřní správy knížectví, především knížecí kanceláře, registratury a hospodaření na jeho moravských a rakouských panstvích. S tím souviselo omezení nákladů kněžnina dvora a výběr vhodných osob pro úřady kancléře, sekretářů a hejtmanů komorních statků. Jak se dalo očekávat, jeho kroky vyvolaly ihned odpor zaběhnuté administrativy, bránící se jeho absolutistickým sklonům. Jejich průvodním jevem bylo přijetí německé administrativní praxe, uplatňované i jinde

novými držiteli konfiskovaných panství, a to z racionálních důvodů.³⁶

Otázka úředního jazyka se však v Těšínském knížectví jevila jinak než na moravských panstvích. Knížectví bylo samosprávnou jednotkou, kterou na základě panovníkem schváleného zemského zřízení spravoval kníže se zemskou vládou a zemským soudem. Těšínské knížectví bylo součástí Slezska a jako takové bylo stále ještě pod ochranou ustanovení saského akordu z 28. února 1621, kterým se slezským stavům potvrzovala jejich privilegia a jejich zřízení.³⁷ Na Těšínsku to znamenalo nejen uchování jisté náboženské svobody pro stavovské osoby, ale i dosavadní praxi užívání češtiny jako jazyka úředního a vůbec kulturního. Když se proto Gundakar z Lichtenštejna začal obracet na těšínské zemské úředníky s německými podáními, odpovídali na ně ostantativně v češtině. Gundakar se však zatím natolik naučil česky, že česká dobrozdání mohl číst a glosovat. Důležité české dokumenty dal si však překládat, takže dnes leží v lichtenštejnských archívech u příslušných českých akt německé překlady.³⁸

Vztah Lichtenštejnů k češtině byl od počátku ryze pragmatický. Již otec tří bratrů – Karla, Maximiliána a Gundakara – Hartmann z Lichtenštejna, přesvědčený luterán, nařizoval svým synům ve svém testamentu datovaném v Lednici 23. června 1585, že se mají učit jazyku latinskému a českému. Kladl důraz na ovládnutí češtiny, neboť jen tak se mohli zúčastňovat zasedání moravské zemského sněmu a zemského soudu: „*A aby se dobře naučili českým jazykem číst, psát a mluvit a aby u nich důkladně zakořenil, mají být při tom ponecháni až do patnácti let svého věku a nemají být dříve posíláni jinam.*“³⁹ Gundakar se sice nikdy nenaučil česky dobře, ale uznával potřebu ovládnutí tohoto jazyka pro šlechtu vlastníci v českých zemích statky: „*(...) kvůli potřebě i nezbytnosti, když máme statky v těchto zemích, kde se tímto jazykem mluví, bychom rozuměli poddaným a mohli s nimi mluvit*“. Ze stejných důvodů žádal ostatně u svých synů znalost maďarštiny: „*(...) kvůli sousedství s tímto královstvím a také proto, že bychom tam mohli získat statky*“.⁴⁰ Alžběta Lukrecie sdílela obdobné hledisko, a proto 19. května 1636 žádala Gundakara, aby „*dal naše děti učit českému jazyku, jehož znalost je zde velmi užitečná*“.⁴¹

Konkrétními kroky k novému uspořádání poměrů v Těšínském knížectví pověřil Gundakar svého sekretáře Simona Kobera. Měl sestavit přehled vydání, příjmů a ovšem i dluhů, pořádit inventáře a seznamy zaměstnanců a kněžstva. Na Gundakarovu žádost předložil Reichard von Kyckpusch, bývalý maršálek

*Ilustrace ze Schickfusovy kroniky.
Sbírky Muzea Těšínska*

Karla z Lichtenštejna, svoje dobrozdání, jak by se měla vláda knížectví zařídit. Podle jeho koncepce neměly se poměry prudce změnit hned na počátku, „*což ostatně při těchto polských zvyklotech ani není možné*“ („wie auch bey dergleichen pollnischen humoren nicht sein will“), ale změny měly následovat postupně.⁴² Gundakarovi doporučil pobývat v Těšíně co nejčastěji a přenést tam svoji rezidenci. Za příklad mu dával způsob vlády vratislavského biskupa v Niském knížectví a rovněž centrální správu knížectví Opavského a Krnovského, umístěnou Karlem z Lichtenštejna v Krnově (na jejíž organizace se Kyckpusch podílel).⁴³

Gundakar se ovšem nemohl těmto návrhům zcela přizpůsobit, jeho nejvlastnější zájmy ho táhly na Moravu, kde se snažil dosáhnout povýšení svého moravskokrumlovského panství na knížectví podle vzoru Valdštejnova Frýdlantského knížectví nebo Eggenberkova Českokrumlovského knížectví. Vskutku toho dosáhl císařským dekretem z 20. prosince 1633, kdy město Moravský Krumlov bylo přejmenováno na Liechtenstein a panství na Knížectví Liechtenstein. Přetrumfl tak svého souseda dvorského kancléře Jana Křtitele Verdu z Verdenberka, jehož náměšťské panství s Rosicemi a Troubskem bylo v r. 1630 povýšeno pouze na hrabství. Gundakar přikoupil v r. 1634 panství Olbramovice v sousedství moravskokrumlovského panství. Na přelomu 1656-57 se rozhodl předat panství Uherský Ostroh nejstaršími synovi Hermannovi a název Liechtenstein přenesl na knížectví Uherský Ostroh, k němuž připojil panství Ždánice a Lanžhot, zděděná v r. 1643 po bratru Maximiliánovi. Soudil, že o stvrzení tohoto převodu není třeba žádat císaře a postačí zanesení změn do zemských desk moravskými úřady. Realizaci toho ale zabránila Gundakarova smrt 5. srpna 1658. Hartmann se sice obrátil v r. 1667 na císaře s žádostí o provedení otcova přání, ale nesetkal se s pochopením, byla to již doba silícího panovnického absolutismu, nepřejícího vznikání příliš nezávislých domén. Užívání názvu Liechtenstein pro Moravský Krumlov zůstalo tak jen praxí uvnitř lichtenštejnského rodu.⁴⁴

Gundakar tedy Těšín opustil, když 4. srpna 1630 dal sestavit vládní instrukci pro rady knížectví: zemského kancléře Kašpara Pelhřima z Třenkovic⁴⁵, pána na Albrechticích a Horních Bludovicích, Adama Gočalkovského z Gočalkovic a Fridricha Cardinala z Viderna a když 6. srpna 1630 mu těšínští stavové slíbili stiskem ruky veškerou poslušnost. Mezi Gundakarem a Alžbětou Lukrecií došlo však brzy opět k neshodám. Kněžna odmítala s ním společně stolovat a společně vyjíždět, tím méně následovat ho na Moravu a žít tam společně. Také tři

vládní radové, které pověřil svým zastupováním v Těšíně, po velkých konfliktech s kněžnou a jejím důvěrníkem Petrem Mítrovským požádali Gundakara 19. září 1630 o propuštění. Kněžna jim bránila v činnosti s odvoláním na zemské zřízení a privilegia země, podle nichž v době nepřítomnosti knížete měl svolávat stavy a předsedat zemskému soudu nikoli zemský kancléř, tedy Kašpar Pelhřim, nýbrž zemský maršálek.⁴⁶

Problémy s výkonem vládní moci v Těšíně ovlivňovala opět rostoucí averze mezi manželi. Gundakar svůj spor s manželkou ventiloval i na nejvyšších místech. Dokonce Slezskému vrchnímu úřadu sdělil 2. října 1630, že Alžběta Lukrecie mu řekla: „*Bůh potrestá Fridricha Cardinala za to, že sjednal tento sňatek*.“ Před svou hofmistryní měla prohlásit: „*Čert si ještě přijde pro Fridricha Cardinala, že způsobil tento sňatek*“ a proklínala Gundakara. Nechce prý odtud do Rakous, „*kníže přivedl svoji předchozí manželku do hrobu, ji přivede také do hrobu a do pekla*“. Gundakar tehdy sáhl k materiální zbrani: začal se dožadovat vydání věna i s úroky. Kněžna s rozhořčením odpovídala: „*Ted' bych si přála, aby ti, kteří se přičinili, aby mne – sice proti mé vůli – provdali, pomysleli také na splacení tohoto věna a mne tak jak náleží zaopatřili. Protože se tak ale nestalo, mezi tím se však zkáza mého knížectví a můj ubohý stav den ode dne zhoršuje, spíše bych se naděla, že Vaše milost mi pomůže nějakou částkou peněz, což byste jistě mohl udělat*.“⁴⁷

Za tohoto napětí ve vzájemných vztazích vyslal Gundakar z Lichtenštejna počátkem října 1631 do Těšína svého vicemaršálka Simona z Bergu, aby se seznámil s kněžniným stanoviskem. Kněžna Bergovi poskytla audienci v kruhu svých radů. Berg začal své poslání vysvětlovat v němčině, kněžna ho však přerušila a vyzvala, aby podle zvyku země přednesl svoji záležitost česky. Berg odpověděl, že je Němec a v českém jazyce není náležitě zblhlý. Před zemským soudem je snad užívání českého jazyka obvyklé, nikoli však při audienci u kněžny. Jeho instrukce je ostatně psána německy. Kněžna však trvala na češtině a zdráhala se vyslechnout manželova vyslance v němčině. Musí prý tak být, neboť přítomní nerozumějí německy. Berg byl nucen přednést své pověření v lámané češtině. Kněžna si vyžádala originál jeho instrukce nakonec se spokojila s jeho opisem. Avšak 7. listopadu 1631 dala odpověď, že je svolná žít s manželem, který však musí se svým dvorem a společnými dětmi přesídlit do Těšína. Gundakarova reakce z 20. listopadu 1631 byla stejná jako dříve: je ochoten žít s kněžnou střídavě v Těšíně a po čase na Moravě a v Rakousích. Trvale však nemůže

v Těšíně pobývat s ohledem na své statky. Trval také na tom, že velké zadlužení knížectví se může zvládnout jen rozpuštěním kněžnina dvora.⁴⁸

Na nějakou dobu manželské spory ustoupily opět do pozadí před novým ohrožením politického systému v zemi. Do války proti císaři se zapojili Švédové a právě v listopadu 1631 přebročili s nimi spojení Sasové hranice Čech a zmocnili se Prahy. Císařovo vratké postavení se změnilo až po novém pověření Valdštejna velením armádě a po porážce Švédů u Lützeny 16. listopadu 1632. Císař Ferdinand II. si potom našel čas zakročit i v těšínském sporu. Z jeho pověření podnikl počátkem r. 1633 pokus o urovnání neshod generální komisař řádu dominikánů pro Uhry a Rakousko Jan de Ribera y Veldespio. Dosáhl toho, že koncem května 1632 se manželé dohodli na striktním dodržování smlouvy z 25. ledna 1630 a na tom, že vždy půl roku stráví v Těšíně „cohabitando“ A druhý půlrok na statcích na Moravě a v Dolním Rakousku. Gundakar byl dokonce ochoten nebránit manželce strávit i druhou polovinu roku v Těšíně, když nebude chtít s ním odejít na jeho panství. Diference ale trvaly nadále. V r. 1635 se Gundakar z Lichtenštejna dvakrát obrátil na českého nejvyššího kancléře Viléma Slavatu za svého rezidenčního města Liechtensteinu (Mor. Krumlova), aby dohlédal, že jeho manželská autorita bude respektována.⁴⁹

Tímto způsobem ovšem nedosáhl ničeho. Alžběta Lukrecie byla pevně rozhodnuta udržet si na manželovi nezávislost a nepřipustit umenšení svých pravomocí v knížectví. Ještě 15. prosince 1647 psal Gundakar synovi Ferdinandu

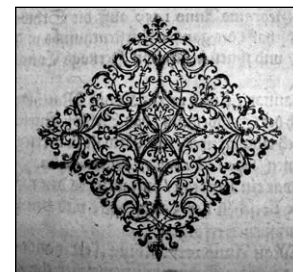
Janovi, snad v reakci na jeho pokus o smíření rodičů: „*Nežádám žít s člověkem, který mi vždy dával najevo nechut' a že je se mnou nerad.*“⁵⁰ Alžběta Lukrecie zůstala do konce svého života při svém odmítání tradičního modelu patriarchální moci manžela a trpné poslušnosti ženy.

Přes všechny osobní averze a spory oba manželé spojoval přece jen jeden zájem, totiž aby císař ustoupil od svého nároku na Těšínské knížectví jako spadlé léno České koruny a uznal dědická práva Alžběty Lukrecie a jejích dětí. Gundakar z Lichtenštejna zasypával v tomto směru císaře žádostmi, např. v červnu 1628 během moravského zemského sněmu ve Znojmě a pak opět ve Vídni v listopadu 1631 a v únoru 1632. Kněžna však zřejmě pod vlivem svých rádců nepokládala tuto cestu za schůdnou a projevovala větší ochotu k ústupkům. Toto vyjednávání za Gundakarovými zády vedlo 29. prosince 1638 k uzavření smlouvy mezi císařem Ferdinandem III. a kněžnou, podle níž císař přenechával kněžně ze své milosti vládu, držení a užívání knížectví na dobu jejího života, a to s podmínkou, že se kněžna zřekne za sebe a své dědice práv přesahujících trvání jejího pozemského bytí. Knížectví mělo potom spadnout na Českou korunu. Císař slíbil vyplatit po její smrti dětem a dědicům 50 000 zl.

Gundakara toto jednání krajně pobouřilo. Držel se zásady obecného práva, že právní jednání manželky bez vědomí a vůle manžela jsou neplatná, i když se týkají majetku v jejím odděleném vlastnictví. Přitom Gundakar měl v těšínském knížectví smluvně zapsané právo spoluvladařství, třebaže jen na papíře a v praxi je nemohl vykonávat.⁵¹

Ilustrace ze Schickfusovy kroniky.

Sbírký Muzea Těšínska

POZNÁMKY

- 1 Maur, Eduard: Problémy farní organizace pobělohorských Čech. /In:/ Traditio et cultus. Praha 1993, s.163.
- 2 Žáček, Rudolf: Těšínsko od roku 1450 do vyměření Piastovců. /In:/ Nástin dějin Těšínska. Ostrava-Praha 1992, s.35-37.
- 3 Fuchs, Gottlieb: Materialien zur evangelischen Religionsgeschichte der Fürstenthümer und freyen Standesherrschaften in Oberschlesien. Sv. I., Breslau 1770.s.17.
- 4 Conrads,Norbert: Die Rekatholisierungspolitik in Teschen und die Ambitionen des letzten Herzogs von Teschen. Jahrbuch für Schlesische Kirchengeschichte.N.F., sv.76-77, 1997/98, s.102.
- 5 Fuchs, Gottlieb: Materialien, s.17-21; Hensel, Johann Adam: Protestantische Kirchen-Geschichte der Gemeinen in Schlesien, nach allen Fürstentümern, vornehmsten Städten und Oertern dieses Landes, und zwar vom Anfange der Bekehrung zum christlichen Glauben vor und nach Hu_i, Lutheri und Calvini Zeiten bis auf das gegenwärtige 1768. Jahr. Leipzig-Liegnitz 1768, s.214.
- 6 Fuchs, Gottlieb: Materialien, s.22,24.
- 7 Conrads, Norbert: Die Rakatholisierungspolitik, s.99-119.
- 8 Žáček, Rudolf: Těšínsko, s.32,41.
- 9 Conrads, Norbert: Die Rekatholisierungspolitik, s.111-114.
- 10 Jakob Schickfuss se stal od r. 1603 rektorem protestantské školy v Břehu a od r. 1613 radou břežského knížete Jana Kristiána. Jeho dílem je Schlesische Chronica, vydaná v Jeně v r. 1625. /V téže roce vyšla v Lipsku jeho Neuvermehrte Schlesischechronika und Landesbeschreibung/. Ferdinand II. si ho vyhlédl za komorního fiskála ve Slezsku

- v r. 1624 a povýšil ho do šlechtického stavu /von Neudorf/. Schickfuss potom přestoupil ke katolictví a 25 listů v kronice, kde se mluvilo nepříznivě o katolických institucích, nahradil novými, které v dřívějších vydáních dal vyměnit /„, vorbinden lie_“/. Srov.Allgem.deutsche Biographie, sv.31, Leipzig 1890, s.175.
- 11 Winkelbauer, Thomas: Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters. Wien-München 1999. Již dříve této korespondence použil a s některými nepřesnostmi data z ní zveřejnil Popiolek, Franciszek: Stosunki polsko-ślaskie w czasie wojny 30-letniej. Zarnie Ślaskie 11, 1935, s. 29-32.
- 12 Winkelbauer, Thomas: Fürst und Fürstendiener, s.519. Vše zde i dále na základě Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein, Vaduz – HALV a dtto Wien HALW.
- 13 Friedrich von Cardinal, pocházel ze staré estonské rodiny, na Těšínsko přišel v souvislosti se svatbou Adama Václava s dcerou vévody Gottharda Kuronského v r. 1595. F. Popiolek mylně napsal, že k oltáři ji násilím přivedl kardinál Dietrištejn. Jméno Cardinal asi pokládal za hodnost. Popiolek, Franciszek: Stosunki, s.29.
- 14 Winkelbauer, Thomas: Fürst und Fürstendiener, s. 513-515.
- 15 Gundakar z Lichtenštejna se pokusil ještě za života Bedřicha Viléma budovat ekonomické vazby mezi svými moravskými statky a Těšínskem. Zajímal se zejména o obchod s vínem, které dodával z panství Uherský Ostroh do Těšína. Dne 19. listopadu 1623 se omlouval správčům knížectví za horší kvalitu poslední dodávky. Sděloval jim také, že získal na Moravě panství, na němž bylo 1500 poustek a žádal, aby mu poslali

- vhodné lidi k jejich osazení. Zvláště si přál tkalce, kterým by mohl také prodávat víno ze svých vinohradů. Viz. Popiolek, Franciszek: Stosunki, s.30.
- 16 Winkelbauer, Thomas: Fürst und Fürstendiener, s. 520
- 17 Tamtéž, s. 522.
- 18 Tamtéž, s. 523.
- 19 Matějka, František: Morava za třicetileté války. Praha 1992, s.139-141: Fukala, Radek: Dánský vpád do Slezska a rozklad opavské stavovské společnosti. Sl.sb.99,2001, s.81-94.
- 20 Matějka, František: Morava za třicetileté války, s. 142-143.
- 21 Tamtéž, s. 145-151.
- 22 Zuka, Josef: Die Liechtensteinsche Inquisition in den Fürstentümern Troppau und Jägerndorf aus Anlass des Mansfeldschen Einfalls 1626-1627. Troppau 1912: týž: Slezské konfiskace 1620-1630. Pokutování provinilých šlechty v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově. Praha 1916.
- 23 Grobelný, Andělín: Ke kulturním stykům Těšínska s polskými zeměmi v 15.-17.století. Těšínsko 1967, č.1,s.7-10.
- 24 Biermann, Gottlieb: Geschichte des Herzogthums Teschen. Teschen 1863, s. 229
- 25 D' Elvert, Christian: Beiträge zur Geschichte der böhmischen Langer, insbesondere Mährens im siebzehnten Jahrhunderte. Sv.4. Schriften der Hist.-statist. Section, 23, Brünn 1878, s.37.
- 26 Winkelbauer, Thomas: Fürst und Fürstendiener, s. 520.
- 27 Tamtéž, s. 524.
- 28 Gundakara a jeho bratra Maximiliána z Lichteštejna povýšil císař Ferdinand II. do stavu dědičných říšských knížat – s přeskočením hraběcího stavu – 12. září 1623. V diplomu se výslovně zdůrazňovalo, že se tak stalo pro jejich zásluhy a věrnost za povstání rebelií v předchozích letech. Nejstarší z bratrů Karel by povýšen do knížecího stavu arcivévodou Matyášem již v r. 1608, když se stal o rok dříve členem jeho tajné rady. Viz Winkelbauer, Thomas: Fürst und Fürstendiener, s. 198-199.
- 29 ZAO / Zemský archiv v Opavě/, fond Král. úřad, sig. 9/27, sv.I, zpráva komorního regenta Eckhardta Slezské komoře, dat. Těšín 10. ledna 1680.
- 30 Winkelbauer, Thomas: Fürst und Fürstendiener, s. 525
- 31 Rekatolizační tlak se soustředil především na hlavní město knížectví. V městské knize těšínské stojí zápis: „Když leta 1629 město Těšín k náboženství katolickému skrzeva lid vojenský, totiž chorvatské rejthary přinuceno bylo ...“ Volf, Josef: Lament měšťanů z Těšína r. 1629. ČČM /Časopis Musea Království českého/, 85, 1911, s.465.
- 32 Grobelný Andělín: Kronika kulturních styků Těšínska a Slovenska v 16.-18 století. Těšínsko 1966, č.1, s.12-13.
- 33 Volf, Josef: Lament měšťanů z Těšína, s. 465-471: Patzelt, Herbert: Lamentatio der Bürger zu Teschen im J. 1629. Jahrbuch der Ges. für die Gesch. des Protestantismus in Österreich, 77, 1961, s. 103-118.
- 34 ZAO, Král. úř., sig.9/27, sv.II, f.269.
- 35 Tamtéž, f.181.
- 36 Např. na panstvích Náměšť n. Osl., Rosice a Troubsko, která koupil v r. 1628 Jan Křtitel Verda z Verdenberka od Karla st. z Žerotína, součástí integrifikace hospodaření na panství a integrace těchto držav mezi ostatní Verdenberkova panství bylo kromě jmenování nových úředníků i přísnější sledování náboženského života obyvatel a zavedení němčiny jako jediného úředního jazyka při správě panství a ve styku s ní. Srov. Knoz, Tomáš: Správní a hospodářská reforma na náměšťském panství po roce 1628. ČMM,96,1997, s. 139-140.
- 37 Geschichte Schlesiens, sv.2 die Habsburger Zeit 1526-1740. Vyd. Ludwig Petry a Jos.Joachim Menzel. Stuttgart 20003, s. 54.
- 38 Winkelbauer, Thomas: Fürst und Fürstendiener, s.525.
- 39 Tamtéž, s.54.
- 40 Tamtéž, s.475.
- 41 Tamtéž, s.474.
- 42 „Polskými humory“ či zvyklostmi, mentalitou, se mohl rozumět nedostatek kázně v politickém vystupování a jednání a vůbec nedostatek respektu k nadřízeným autoritám.
- 43 Tamtéž, s.525.
- 44 Knížectví Liechtenstein se však podařilo vytvořit na počátku 18. století, když kníže Jan Adam /1657-1712/ z Karlovy linie dokázal racionalizaci hospodářské správy svých panství /úspory na personálu, drastické zvýšení robot/ zvětšit celkové příjmy a koupit m.j. říšsky bezprostřední panství Schellenberg r. 1699 a hrabství Vaduz r. 1712 od zadlužených hrabat z Hohenems. Kníže Antonín Florián z Gundakarovy linie dosáhl pak v r. 1719 povýšení tohoto hrabství na říšské knížectví Liechtenstein. Srov. tamtéž, s. 64-65, 341-345: Hosák, Ladislav: Historický místopis země moravkoslezské. Praha 1938, s.114-115,411.
- 45 U T. Winkelbauera Caspar Petřin v. Střenkowitz.
- 46 Tamtéž, s.526.
- 47 Tamtéž, s.521.
- 48 Tamtéž, s.527.
- 49 Tamtéž.
- 50 Tamtéž, s.521.
- 51 Tamtéž, s. 527-528.
- 52 Tamtéž, s. 537
- 53 Tamtéž, s. 538
- Bretholz, Berthold: Neue Actenstücke zur Geschichte des Schwedenkrieges in Mähren

Listiny k dějinám Bruzovic ve fondech Státního archivu v Cieszyně

David Pindur

Bruzovice (okr. Frýdek – Místek) se mohou jako málokterá obec na Těšínsku pyšnit vedle ukázkového zpracování svého dějinného vývoje¹ také poměrně vysokým počtem dochovaných pergamenových listin. Vedle souboru sedmi exemplářů z 18. století, uložených ve Státním okresním archivu ve Frýdku - Místku², a dvou listin v Zemském archivu v Opavě a jeho pobožce v Olomouci³, je to nezanedbatelné množství cenného materiálu, nacházejícího se dnes na území sousedního Polska. Archiwum Państwowe w Katowicach, oddział w Cieszynie vlastní kolekci devate-

nácti listin⁴, které byly Isidoru Valoškovi, vynikajícímu dějepisci Frýdecka, i ostatním badatelům nedostupné, případně znali jejich znění z pozdějších konfirmací. Ještě roku 1902 byly mnohé z těchto pramenů uloženy v Museu Matice Opavské a publikovány rege-stovou formou ve Věstníku Matice Opavské.⁵ Z Opavy se dostaly ještě před rozpadem rakousko – uherské monarchie do Těšína, v němž zůstaly i po rozdělení města mezi oba nástupnické státy – ČSR a Polsko. Pouze čtyři z těchto cenných pramenů zařadil Emerich Němec do svého Listináře Těšínska.⁶